

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 27 Sayı: 54 (Year: 27 Issue: 54)

Eylül 2024 - Mart 2025 (September 2024 - March 2025)

E-ISSN: 2149-9098

2024, 27(2): 377-406

DOI: 10.18691/kulturveiletisim.1471555

Araştırma Makalesi

Dijital Ortamda Kültürel İnşa: “Pir Yolu” Forum Üzerine Etnografik Bir İnceleme*

Gülden DEMİR**

Öz

Çok hızlı dönüşümlerin yaşandığı dijital çağda kültürel dinamiklerin nasıl evrildiği ve modern toplumların dijitalleşme süreçlerinde değişen kültürel ve sosyal dinamikleri nasıl deneyimlediği son yıllarda araştırmacıların ilgisini çeken konular arasında yer almaktadır. Nitel paradigmadan hareketle tasarlanan “Dijital ortamda kültürel inşa süreci nasıl gerçekleşmektedir ve etkileşimlerin bu sürece etkisi nedir?” temel araştırma sorusu ile dijital ortamdaki etkileşimlere odaklanılmıştır. Bu çalışma, dijital ortamlarda kişilerarası iletişim süreçlerinin işleyişi, dijital ortamların taşıdığı kültürel unsurları, bu kültürün nasıl oluştuğunu veya inşa edildiğini, bireylerin bu ortamlara nasıl dahil olduklarını, bu dahil olma sürecinin ne kadar sürdüğünü anlama amacını taşımaktadır. Böylece fiziki ve dijital ortamlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamak da hedeflenmiştir.

Dijital ortamın kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla bu çalışmada hem nitel hem de nicel veri toplama imkânı sunan antropoloji temelli bir yöntem olan etnografi tercih edilmiş, özellikle de verinin dijital ortamlardan elde edilmesini sağlayan siber-etnografi kullanılmıştır. İki ay süresince katılımcı gözlem gerçekleştirilerek “Pir Yolu” başlıklı forum incelenmiş, forum kullanıcılarının kültürel etkileşimlerine odaklanılmıştır. Etnografin alan notlarından hareketle içeriklendirme süreci ile oluşturulan başlıklar, nitel veri analizi türlerinden biri olan betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Dijital ortam olarak forumun, kullanıcılar için Alevilik ile ilgili doğru bilgiye erişim ve paylaşım imkânı sunma, Alevilerin inançlarını ve kültürlerini yaşatma ve toplumda bu konu hakkındaki bilgi kirliliği ile mücadele etme amacını taşıyan bir platform olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Dijital ortamda kültürel inşa sürecine odaklanan bu çalışmanın, sanal toplulukların kültürel etkileşimlerini ve dinamiklerini anlamak konusunda katkı sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dijital ortam, etkileşim, kültürel inşa, sanal topluluk, siber-etnografi.

* Geliş tarihi: 21.04.2024. Kabul tarihi: 06.08.2024

** Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Orcid no: 0000-0002-6028-5496, gulden.demir@nisantasi.edu.tr

Research Article

Cultural Construction in the Digital Environment: An Ethnographic Study of the “Pir Yolu” Forum*

Gülden DEMİR**

Abstract

In recent years, researchers have been increasingly interested in how cultural dynamics evolve in the rapidly transforming digital age and how modern societies experience changing cultural and social dynamics through digitalization processes. Designed within a qualitative paradigm, this study focuses on digital interactions, with the main research question being, "How does the process of cultural construction occur in the digital environment, and what is the impact of interactions on this process?" This study aims to understand the functioning of interpersonal communication processes in digital environments, the cultural elements that these environments carry, how this culture is formed or constructed, how individuals become involved in these environments, and the duration of this involvement process. By doing so, the study also aims to understand the similarities and differences between physical and digital environments.

In order to contribute to a comprehensive understanding of the digital environment, this research opted for ethnography, an anthropology-based method that offers both qualitative and quantitative data collection possibilities, specifically cyber-ethnography, which enables data collection from digital environments. Participant observation was conducted for two months, examining a forum titled "Pir Yolu" and focusing on the cultural interactions of forum users. Based on the ethnographer's field notes, the themes generated through the content analysis process were analyzed using descriptive analysis, a type of qualitative data analysis. It is understood that the forum, as a digital environment, serves as a platform for users to access and share accurate information about Alevism, to sustain Alevi beliefs and culture, and to combat misinformation about this topic in society. It is believed that this study, which focuses on the process of cultural construction in the digital environment, contributes to understanding the cultural interactions and dynamics of virtual communities.

Keywords: Cultural construction, cyberethnography, digital environment, interaction, virtual community.

---

* Received: 21.04.2024. Accepted: 06.08.2024

** Nişantaşı University, Faculty Of Economics, Administrative And Social Sciences
Orcid no: 0000-0002-6028-5496, gulden.demir@nisantasi.edu.tr

Dijital Ortamda Kültürel İnşa: “Pir Yolu” Forum Üzerine Etnografik Bir İnceleme¹

Giriş

İletişim teknolojilerinin sürekli gelişmesi, bireysel ve toplumsal hayatta çeşitli alternatif yaşam biçimleri ile bireylerin ve toplumların bu çeşitli alternatif yaşam biçimlerine adapte olmasına olanak tanımaktadır. Bilgisayar ve internet, bu teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, sanal gerçeklik ortamında yeni tanışma ve sosyalleşme biçimlerinin denendiği bir platform haline gelmiştir. Dışarıda, sokakta, evde, okulda, işyerinde vb. geleneksel mekânlarda kendini ifade etmekte zorlanan bireyler, artık sadece bir tık uzağında bulunan çeşitli dijital ortamlarda kendilerine yer bulabilmektedir. Benzer şekilde, gündelik hayatta sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilenler için de internet, alternatif bir iletişim ortamı özelliği taşımaktadır. İnternet aracılığıyla kurulabilen bu sanal ağ, artık sadece bu ağa dahil olanları, katılımcılarını değil, bu katılımcılarla harici ortamlarda iletişim kuran herkesi etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Çünkü başka bir dünya, başka bir gerçeklik ağ üzerinde yaratılmış ve böylece, geleneksel anlamda fiziksel olarak yüz yüze gerçekleştirilen iletişime paralel yeni bir iletişim türünü ortaya çıkarmıştır.

Dijital ortamların sunduğu alternatif iletişim kanalları çeşitliliği, kişilerarası iletişim bağlamında bu ortamların sahip olduğu büyük önemi açıkça ortaya koymaktadır. Sosyal varlık olma sürecindeki bir adım olarak, kişilerarası iletişim, iletişimin en mikro düzeyindeki kişinin kendisiyle iletişiminden bir üst düzeydeki aşamadır. Düşünen, kendisiyle çatışmalar yaşayan, kendisini onaylayan ve/veya kendisine değer biçen insan, toplumsal bir varlık olarak kendisini ifade etmek adına kendisinden başkalarıyla da iletişim/bağlantı kurmak zorundadır. Günümüzde artık fiziksel varlığımızın somut olarak kanıtlanabildiği dünyadan farklı bir bakış açısına sahibiz; “bizim” dünyamızın büyük bir kısmı, dijital ortamlarda birbirleriyle iletişim kurmakta ve etkileşimde bulunarak varlık göstermektedir. İnternet teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak zaman ve mekân algımız da değişmektedir. İçeriği ve

---

¹ Bu makale, yazarın Marmara Üniversitesi'nde 8-9 Mayıs 2014 tarihlerinde gerçekleşen Lisansüstü İletişim Öğrencileri Sempozyumu'nda tebliğ ettiği bildiriden üretilmiştir. Ulakbim TR Dizin Komitesi tarafından 2020 yılında alınan karar doğrultusunda değerlendirme kriterleri güncellenerek Etik Kurul İzni gerektiren araştırmalar belirtilmiştir. Ancak bu araştırmanın bulguları 2014 yılında toplanan verilere dayandığı için etik kurul izin belgesi bulunmamaktadır.

bağlamı bizim için yabancı olan bir dünyayı anlamak ise pek mümkün değildir. Bu doğrultuda, bu çalışmada dijital dünyada oluşan gerçeğin nasıl şekillendiği, dijital ortamların taşıdığı kültürel unsurları, bu kültürün nasıl oluştuğu veya inşa edildiği, sanal-kültürel nesnelere nitelikleri ve bu kültürel nesnelere ne tür anlamlar yüklediği, iletişimin hangi düzeyde gerçekleştiği ile ilişkilerin nasıl kurulduğu “Pir Yolu” başlıklı forum incelenerek değerlendirilecektir. “Dijital ortamda kültürel inşa süreci nasıl gerçekleşmektedir ve etkileşimlerin bu sürece etkisi nedir?” temel araştırma problemine odaklanan bu çalışmanın araştırma yöntemi ise antropoloji temelli bir yöntem olan etnografiden esinlenen siber-etnografidir (Fox ve Roberts, 1999).² Siber-etnografi 1990’lı yılların ortalarından bu yana yeni medya ortamlarında benimsenen (Robinson ve Schulz, 2011) ve bireylerin dünyasını anlamaya yönelik hem dışardan hem de ortamın doğasını bozmayacak şekilde katılım sağlanan bir gözlem türüne olanak sağlaması gerekçesiyle tercih edilmiştir. Böylece, dijital ortamda kurulan ilişkilerin yapısı, kişilerarası iletişim süreçlerinin işleyişi, bireylerin bu ortamlara nasıl dahil oldukları, bu dahil olma sürecinin ne kadar sürdüğü, kişilerin nasıl hissettikleri, sanal-kültürel nesnelere nitelikleri ve bu nesnelere yüklenen anlamlar, topluluğa aidiyet hissi ve bu bağlamda yaşanan dinamiklerin anlaşılması amaçlanmıştır. Yapılan akademik çalışmalara bakıldığında bu makaleye kaynaklık eden çeşitli değerli araştırmalara (Akturan, 2009; Duman, 2008; Nahya, 2007; Şahin Malkoç, 2012; Şahin, 2013) rastlanmaktadır. Örneğin, Zeliha Nilüfer Nahya (2007), forum ziyaretçilerinin paylaşımlarından alıntılar yaparak forum kullanıcılarının sözlerini “E-köylülük: Bir Siber-Etnografi Örneği” başlıklı çalışmasında incelemiştir. *Online Alevi Topluluklar: Ritüel Desenli Bir Gruptan Mit Desenli Bir İnanç Topluluğuna* başlıklı siber-etnografik araştırması ile İlkay Şahin (2013) ise online Alevi topluluklar örneğinde gelenekselden farklı olarak fiziki mekân birliğinin ve eşzamanlılığının aranmadığı dijital ortamda bu toplulukların nasıl bir yapılanmaya sahip olduğunu incelemektedir. 2013 yılındaki siber-etnografik yöntemle gerçekleştirdiği araştırmanın ikincisini ise 2019 yılında dolaylı gözlem tekniği kullanarak gerçekleştiren Şahin (2019) sembolik bir yapılanma örneği olarak yeniden

---

² Siber-etnografi, internet ve gelişen dijital teknolojiler üzerindeki çevrimiçi topluluklar ve kültürel etkileşimleri, diğer bir ifadeyle günümüzün dijital kültürünü incelemek için daha güncel bir terim olması nedeniyle tercih edilmiştir. “Sanal etnografi” terimi eski veya kurgusal bir çağrışım yapabilmesi nedeniyle makalede belirsizlikten kaçınmak için kullanılmamıştır. Bu çalışmada, dijital ortamlardaki kültürel pratikleri ve sosyal etkileşimleri incelemeyi sağlayan siber-etnografi araştırma yöntemi bağlama daha uygun bulunmuştur.

online Alevi toplulukları odağına almıştır. Bu makale kapsamında tasarlanan çalışma ise her ne kadar Alevilik ile ilgili online bir foruma odaklansa da temelde dijital ortamdaki kültürel pratiklerin, kültüre ilişkin bilgi ve deneyim paylaşımının, ağdaki kullanıcılar arasındaki etkileşimlerin derinlemesine incelemesini amaçlamıştır. Bu yönüyle dijital ortamda yürütülecek iletişim araştırmalarına katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Dijital Ortam ve İletişim

İnternet teknolojisinin gelişmesi, sosyal ağların sayısında bir artış olmasını sağlamaktadır. Gündelik hayatta fiziksel olarak yüz yüze kurulan iletişimin yanı sıra sosyal ağlar aracılığıyla da dijital ortamlarda yeni bir tür iletişim gelişmektedir. Marshall McLuhan'ın (1994; McLuhan ve Powers, 2010) "global köy" olarak tanımladığı dünyada özellikle son on yıllarda sosyal ağlar üzerinden kurulan bağlantılarla yeni bir dijital dünya ortaya çıkmıştır. Bireyler, global köyün ötesinde, aynı anda birden fazla mekânda bulunma imkânına sahip olarak kendilerine özgü küçük yaşam alanları yaratabilmektedir. Gündelik yaşam pratiklerinde beden bir uzantısı haline gelmiş bilgisayar, cep telefonu gibi araçlar toplumsal yaşamı dönüştürmektedir (McLuhan, 1994). Bu araçlar sayesinde kurulan sosyal ağlar, iletişimde çok katmanlı ve birden çok yerde var olma olasılıklarını (McLuhan ve Powers, 2010) beraberinde getirerek dijital ortamın kişilerarasındaki etkileşimde çeşitlilik ve uzamsal karşılıklar kazandırmasına sebep olmaktadır. Bu durum, bu ortamlara dahil olan ve olmayan herkesi bir yönüyle ilgilendirebilecek bilgilerin üretilmesine ve bu bilgilerin sosyal hayatın şekillenmesinde kaçınılmaz olarak etkili olmasına neden olarak, dijital "yeni dünyanın" anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

İletişim ve internet teknolojisindeki gelişmeler, oluşturulan dijital ortamların, yeni bir ağ toplumunun oluşumuna öncülük etmesine imkân tanımaktadır. Manuel Castells'in *Enformasyon Çağı* üçlemesinde belirttiği ağ toplumu teorisi, dijital ortamlarda kurulan sosyal ağlar ve bu sosyal ağların işleyişi üzerine yapılan tartışmaları tetiklemektedir. Castells'e göre (2005) enformasyon, bütün toplumlar için önemlidir. Enformasyonun üretimi artık yalnızca fiziki olarak gerçek dünyada gerçekleşmemektedir. Ağ toplumunun enformasyon ürettiği dijital ortamlar oluşmuştur. Siber uzamda üretilen enformasyonun, gerçek dünyada pratiklere

yansıması, bizlerin dijital ortamların da bağlayıcılığından kaçınamayacağımızın bir göstergesidir.

Ağ toplumunun dijital ortamda ürettiği enformasyon, gerçekte toplumsal dönüşümlerle beraber kültürel dönüşümlere de neden olmaktadır. Kültür, bir toplumun aynasıdır, ne olduğu hakkında enformasyondur, yaşam tarzıdır. Bu nedenle, dijital ortamdaki kültürel süreçlerin işleyişini anlamak önemlidir. Bireyin dünyasını anlamak istiyorsak, bireyin sosyal dünyasında kullandığı öğelere ne tür anlamlar yüklediğini kavramamız önemlidir.

Dijital ortamlar, bireylere gerçek dünyada sahip olamayacakları kadar geniş ve sınırsız bir alan sunarken aynı zamanda iletişim imkanlarına belirli bir çerçevede sınırlar getirmektedir. Örneğin, elektriğin kesildiği bir ortamda, internet mecrasından uzak kalmak, insanın dünya ile iletişim kurma yeteneğini kısıtlayabilir. Dış dünya ile bağlantısı kopmuş bir birey, diğer insanlarla etkileşimde bulunma ve bilgi edinme olanağından mahrum kalabilir. Bu durum ise, modern toplumda bağlantılı olmanın ve sosyal ağlarda yer almanın bireyler açısından önemini hatırlatmaktadır.

Dünya genelindeki iletişim ağına dahil olmak, bireye farklı sosyalleşme olanakları sunmaktadır. Teknoloji sayesinde, insanlar coğrafi sınırları aşarak zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde birbirleriyle iletişim kurabilir ve farklı kültürlerle etkileşimde bulunabilirler. Bu bağlamda Pierre Bourdieu'nun (1996) habitus kavramını teknolojinin sunduğu yeni dünyalardaki sosyal ağlar aracılığıyla kurulan ilişkileri açıklamak için kullanmak mümkün olabilir. İnternet ve dijital ortamlar gündelik hayatta bireylerin alışkanlıklarını ve davranışlarını şekillendiren bir ortam sunarken aynı zamanda dijital dünyada etkileşimde bulunmada ve ilişkiler kurmada (Bordia, 1997) kolaylıklar sağlamaktadır. Bireyler dijital dünyada kazandıkları alışkanlıklarla gönüllü olarak çevrimiçi topluluklara entegre olabilir, etkileşimde bulunabilir ve bu sayede dijital ortamda sosyal bir kimlik geliştirebilir. Bu durum habitus (Bourdieu ve Wacquant, 1992) kavramının günümüzdeki teknolojik bağlamda nasıl bir anlam kazandığını göstermekte ve düşündürmektedir.

Günümüzde dijital ortamlardaki iletişim konusu ele alındığında 'gizlilik' tartışılan başlıklar arasında yer almaktadır ve 'gizlilik' sosyal hayatın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Alan Furman Westin (1967) gizliliği, insanların kişisel bilgilerini diğerleriyle ne ölçüde ve nasıl paylaşacaklarına karar verme hakkı olarak

tanımlamaktadır. Dijital ortamda kurulan iletişimdeki gizlilik konusu, bu çalışmada, bireylerin fiziki olarak gerçek kimliklere ulaşmakla ilgili bir perspektifle ele alınmayacaktır. Dijital ortamların gerçek/fiziki ortamlardan tamamen bağımsız olmadığı açıktır, ancak gerçekliğin birebir yansıması olmaları da beklenemez. Bu doğrultudaki çalışma dijital ortamlarda gizliliğin incelenmesini bireylerin sanal kimlikleri ve çevrimiçi etkileşimleri üzerinden gerçekleştirecektir. Aynı zamanda Westin'in gizlilik tanımı dijital ortamlardaki bilgi paylaşımı ve sanal kimlik oluşturma süreçlerindeki işleyiş ayrıntılı bir şekilde incelenerek ele alınmış olacaktır.

Dijital ortamların gerçekliği, akademik çevrelerde başka bir tartışma konusu olarak ön plana çıkmaktadır. Ağ toplumunun değerleri, gerçek/fiziki dünyadaki değer sistemini yeniden yorumlama ve üretme sürecinde etkili olabilir çünkü dijital ortamlar sayesinde kültürel üretimin daha geniş kitlelere yayılması mümkündür. Dijital ortamların çeşitliliği ve çok sayıda olması kültürel kimliklerin daha akışkan ve çok boyutlu hale gelmesine katkı sağlar. Bu durum, yeni kültürel değerlerin 'sanal gerçeklik' ortamında test edilmesine ve bir tür provasının yapılmasına olanak sağlamaktadır. Ağların oluşumunda farklı kültürel faktörlerin önemli bir etkisi olduğunu vurgulayan Castells (2005: 270) bilgisayarların siber uzamda gerçekliği yeniden düzenleyerek yarattıkları görsel deneyimler gibi 'çok yüzlü, sanal' bir kültürel yapıya işaret etmektedir. Bu 'çok yüzlü, sanal kültür' bir tür sanal gerçeklik yaratmaktadır. Angela Cora Garcia vd. (2009: 54) tarafından vurgulandığı gibi, sanal gerçeklik, insan eylem ve deneyiminden ayrı bir gerçeklik değildir, aksine bir parçasıdır. Bu bağlamda dijital ortamda ortaya çıkan veya oluşturulan sanal gerçekliğe sadece bir yanılsama gözüyle bakmak bu ortamların kültürünü göz ardı etmek anlamına gelir. Bir topluluğu tanımanın ve anlamının temel şartı, o toplulukla iletişime geçmek, kültürel değerlerini ve nesnelere anlamaya çalışmaktır. Onu görmezden gelmek ise aslında o kültürden, gerçeklikten yoksun kalmak anlamına gelmektedir.

Dijital ortamlardaki iletişim geleneksel anlamdaki fiziksel iletişim süreçlerine benzer bir biçimde işleyiş gösterse de bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu süreçlerin ve etkileşim deneyimlerinin temelde yeni bir olgu olduğu söylenebilir. Dijital dünyadaki kullanıcıların oluşturduğu anlam sistemini, bu sistemin öğelerine ve kültürel nesnelere yüklenen anlamları, sistemin hangi dinamiklerle sürdürüldüğünü

ve nasıl devam ettiğini etnografik bir perspektif açısından ele almak önem taşımaktadır. Dijital ortamlarda gerçekleşen etkileşimlerin, sadece dijital dünyayla sınırlı kalmayıp gerçek/fiziki dünyadaki kültürel değişimleri de etkileyebileceği düşünüldüğünden, bu etkileşimlerin ve sonuçlarının anlaşılması gerekmektedir.

Siber-etnografi ile Kültürel Öğeleri Anlama

Dijital ortamlar ve sosyal ağlar son dönemde sosyal bilimler alanındaki araştırmacılar tarafından oldukça sık çalışılan konular arasında yer almaktadır. İnternetin dinamiklerini anlamak ve yorumlamak amacıyla çeşitli araştırma yöntemleri kullanılmakta, dijital ortamındaki kültürü yaratan metinler, kullanılan dil, resim/görsel gibi göstergeler odaklanılan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Etkileşimlerin dijital ortamın kültürünü nasıl etkilediği ve değişimi ne ölçüde teşvik ettiği ilgi çeken konular arasında yer almaktadır. Bu çerçevede dijital dünyanın kültürel dinamiklerini anlama ve yorumlama amacını taşıyan çalışmanın bu bölümünde son yıllarda kullanılan bir yöntem olan siber-etnografiye odaklanılacaktır.

İnternet kavramı Christine Hine (2000) tarafından iki türlü ele alınmaktadır: internetin kendisi bir kültürdür ya da internet insanların -doğal olmayan şekillerde- yarattığı bir kültürdür. Başlangıçta, bilgisayar aracılığıyla kurulan iletişimler, yüz yüze iletişime göre sınırlı bir kabul görmekteydi. Bu nedenle, sosyal bilimler alanındaki araştırmalarda bilgisayar sadece bir araç olarak ele alınarak, iletişimin insanlar üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik çalışmalar yapılmaktaydı. Yani, Marshall McLuhan'ın (1994) deyiimiyle araç iletinin kendisiydi.

Ancak zamanla internet teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte, bilgisayarın araç olma özelliğinin yanı sıra aracın kendisi yerine, bu araç içerisinde üretilen enformasyon dikkat çekmeye başladı. Bu noktada, bilgisayar aracılı iletişim (*Computer-Mediated Communication*) alternatif bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır (Bordia, 1997). Araştırmacıların ilgi alanı, bilgisayar aracılığıyla üretilen içeriğin, iletişimi nasıl etkilediği yönünde değişiklik göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, iletişim aracının teknik özellikleri üzerine odaklanmanın ötesine geçerek, iletişim aracının kullanımıyla oluşturulan metinler, görsel imgeler, işaretler gibi unsurları kapsayan içeriğin anlamsal boyutu araştırmacılar tarafından ele alınmaya başlanmıştır.

Giuseppe Mantovani de (2003: 40) araç ve üretilen içerik arasında karşılıklı bir etkileşim ve birbirini şekillendirme olduğunu belirterek, sadece internetin etkilerini göz önünde bulundurmanın yanlış olduğuna dikkat çekmektedir. İnternet teknolojisinin insanları bir araya getirerek ilişkilerin yeniden şekillenmesine olan etkisi göz önüne alındığında, ilk kez Howard Rheingold (1987) tarafından *Whole Earth Review* dergisinde “Virtual Communities” başlığıyla yılında yayımlanan makalesinde kullanılan (Turner, 2005) sanal topluluklar kavramı akla gelmektedir. Sanal topluluklar, internet aracılığıyla bir araya gelen insanların oluşturduğu sosyal gruplardır ve bireylerin dijital ortamda anlamlı sosyal ilişkiler kurmalarını mümkün kılmaktadır. Rheingold (1987, 1993) bu kavramı öncelikle *Bulletin Board System* (BBS) kullanıcıları için kullanmış, daha sonra teknolojinin ilerlemesiyle birbirinden bağımsız bireylerin internet ortamında bir araya gelip iletişim kurmaları ile oluşan topluluklar oluşturmalarını kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bireylerin internet ortamında anlamlı sosyal ilişkiler kurabilmesi, internetin ve dolayısıyla ‘sanal’ (*dijital*) ortamın kendisinin bir kültür (Goode, 2010) olarak ele alınmasına olanak verir. Şahin’e göre (2019: 15) internet, yarattığı sanal ağ ve etkileşim sayesinde, bireylere inandıkları ve kendilerini ait hissettikleri rasyonel inançları ve dünya görüşlerini ilan etme ve paylaşma, aynı kanaatte olan bireyleri bulma, onlarla doğrudan ve karşılıklı etkileşime girme, böylelikle de kolektif kimlikleri üretebilme olanağını tanımaktadır. Çevrimiçi ortam üzerinde oluşturulan bu anlamlı ilişkiler ve paylaşılan kültür, siber-etnografinin (Keeley-Browne, 2011) temel konularından birini oluşturmaktadır.

Etnografik yöntemlerin çevrimiçi bağlamda kullanılması (Prior ve Miller, 2012: 507) şeklinde tanımlanan, gözlenen grubun üyeleriyle doğrudan bağ kurarak, onların doğal ortamlarındaki davranış ve ilişkilerini inceleyen antropoloji temel yöntemlerinden etnografinin dijital ortama uyarlanması ile ortaya çıkan siber-etnografi hem nitel hem de nicel verileri araştırmacıya sağlayabilen bir yöntemdir. Geleneksel etnografide olduğu gibi, dijital ortama uyarlanan etnografi tekniği siber-etnografi ile elde edilen veriler doğrultusunda, araştırmacıya, çalışmanın kapsamını oluşturan kavramsal bilgilere dayalı yorumlar yapmasına olanak tanır.

Paccagnella’ya göre (1997) hem dışarıdan gözlemleyerek hem de ortamın doğasını mümkün olduğunca bozmayacak şekilde katılım sağlayarak, etnografi, bireylerin dünyasını anlamaya çalışan bir gözlem ve saha araştırması türüdür. Hine

(2012) ise etnografiyi, topluluğun kültürel öğelerini anlamak için katılımcıların gözünden bakmak olarak tanımlar. Bireylerin dünyasını tanımlayan unsurlar ise kültürel özellikleridir. Etnografide esas amaç, detaylı gözlemler aracılığı ile bireylerin görüşleri ve eylemlerine yönelik bütüncül bir içgörü (*insight*) sağlamaktır (Reeves vd., 2008: 512). Bu bağlamda, siber-etnografide de gözlenen ortamın genellemelerden ve öznel yargılardan kaçınılarak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi önemlidir.

Erving Goffman'ın (2012) insan davranışlarını tanımlamaya yönelik çizdiği çerçevelerden biri olan özsunum ya da kişisel vitrin kavramı, kültürel göstergelerin sergilendiği bir zemin olarak etnografik çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Etnografya, insanların çıkarımlar yaptığını, yani, açıkça görülen veya söylenenin ötesine, kastedilen veya ima edilene geçtiğini varsayar (Neuman, 2013: 545). Etnografaların, açıkça görülen veya söylenenin ötesindeki anlamları çıkarmalarını varsayan etnografi, dijital ortamlara da uygulanabilmektedir. Siber-etnografi tekniği ile böylece, dijital ortamda kurulan ilişkilerin yapısını, kişilerin nasıl hissettiklerini, topluluğun bir parçası olma veya olmama durumlarını anlamak mümkün hale getirilebilir (Paccagnella, 1997). Siber-etnografi (Hallett ve Barber, 2014), ayrıca, dijital ortamların karmaşıklığını ve katılımcıların çevrimiçi etkileşimlerini daha kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısıyla anlamak için güçlü bir araştırma stratejisi sağlamaktadır.

Elbette internet teknolojisindeki ilerlemenin hala devam ediyor olması bir kültür olarak kabul edilen internet ortamındaki sosyal alanların kendiliğinden nasıl oluştuğu veya oluşturulduğu konusunu öne çıkarır. Kullanım olanaklarının ve çeşitliliğin artması (Yanıklar, 2014: 169-170), bireyleri anlamlı içerikleri aramaya yöneltir. Sanal topluluk açısından anlamlı hale gelen kültürel kodlar ve içerikler, üyelerin kendilerini değerli hissetmelerini ve topluluğun bir parçası olduklarını düşünmelerini sağlar. O halde içeriğin anlamlı hale gelmesinin kendiliğinden gerçekleştiğini söylemek doğru olmayabilir. Diğer bir ifadeyle, internete erişimi olan herkes interneti çeşitli amaçlarla kullanabilir ancak sanal topluluğun bir üyesi olma bakımından *anlamlı içeriklerin* belirli bir internet ortamındaki katılımcıların devamlılığını sağladığı bilinmektedir. Üyelere anlamlı gelen içerikler hem üyelerin kendileri tarafından hem de dijital ortamı hazırlayanlar tarafından oluşturulur. Böylece internetin kendiliğinden oluşan bir kültür

olmasının yanı sıra kullanıcıları tarafından yaratılan bir kültür (*cultural artefact*) (Goode, 2010) olduğu da söylenebilir.

İnternet üzerindeki etnografinin, genellikle sosyoloji ve tüketici/marka araştırmalarında kullanılmasının (Scaramuzzino, 2012) yanı sıra son yıllarda farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından da tercih edilmesi söz konusudur. Siber-etnografi, araştırmacılara internet ortamındaki topluluk üyelerinin dünyayı nasıl yorumladıkları, kültürel kodları, paylaşımları, birbirleriyle ilişkileri hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirmelerine olanak sağlar. Peter Berger ve Thomas Luckmann'a göre (1967: 23) kültürel bir grubun üyeleri çoğunlukla bilgi ve anlamlar sistemi ya da gerçeklik üzerine ortak bir anlayış paylaşırlar. Dijital ortamdaki anlamlar sistemi, siber-etnografi yoluyla belgelenecek anlamlandırılabilir. Bu bağlamda, içeriklendirme sürecinin önemli dört ögesinin etnografik yorumlama açısından açıklanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Katılımcı (Kullanıcı) Profili

Etnograflar, sistematik bir şekilde internet ortamında gerçekleştirdikleri gözlemler sırasında genellikle iki tür kullanıcıya rastlarlar. İlk grup, sanal topluluğun bir üyesi olarak nitelendirilen, içerik üreten, ağ üzerinde belli bir konuyla ilgili diğer üyelerin görebileceği şekilde mesajlarını paylaşan ve genellikle '*newsgroup*' (Skinner, 2008) gibi platformlarda aktif olan katılımcılardır. İkinci tür kullanıcı ise, içerik üretmeyen, aksine metinleri okuyup, resimleri görüp içeriği zihinsel olarak tüketen, gizlice izleyen misafir (*lurker*) olarak adlandırabileceğimiz kullanıcılardır (Nonnecke ve Preece, 2000). Misafir kullanıcıların varlığı genellikle bilinir ve sanal ortama erişim kayıtları ile doğrulanabilir, ancak etnograflar için gözlemlenebilir izler bırakmazlar (Hine, 2000: 25). Etnograflar, genellikle misafir kullanıcıların varlığını görmezden gelerek aktif katılımcılara odaklanarak değerlendirme yapabilirler. Ancak, sistemli gözlem tamamlandıktan sonra etnograflar, misafir kullanıcıların neden aktif olmadıklarına dair bir değerlendirme yapabilir.

Etnografin Kendisi

Etnografik araştırmalarda esas olan, etnografin grup üyeleri ile doğrudan ilişki kurmasıdır. Araştırmacının bilgisayar dolayımı ile ilişki kurması da araştırmacıyı sürekli olarak topladığı enformasyon ve bunun yöntemi üzerine düşünmeye

yönlendirmektedir (Binark, 2007: 36). Etnografin kendisinin katılımcı gözlemci olarak veri toplaması önemlidir. İnternet ortamında çalışma yapan bir etnografin amacı, sanal topluluğun kültürel yapılarını, bu yapıları karşılayan anlamlar sistemini ve katılımcıların davranışlarını anlamaktır (Boellstorff vd., 2012). Bu nedenle etnograf, dijital ortamdaki sanal topluluğun doğal akışını bozmamak adına grup üyelerine ilk mesajında kendisini tanıtmadan önce, onlarla konuşulan konular üzerinden ilişkiler geliştirmeli ve gizlice izleyen bir misafir (*lurker*) konumundan sıyrılarak eşik bekçileri diyebileceğimiz grup yöneticisine kendisi hakkında bilgi vermelidir. Böylelikle görünmeyen bir analist olmak yerine, çalışma yaptığı sanal ortamda görünür ve aktif hale gelir (Hine, 2000: 23).

Etnografin, dijital ortamdaki sanal topluluğun doğal akışını bozmayacak şekilde yeterli süre çevrimiçi olması ve mesaj yazıp yanıtlaması önemlidir (Beaulieu, 2004). Etnografin katılımcı gözlem (Spradley, 1980) gerçekleştirmesi incelediği kültürel yapıları daha iyi anlamasına yardımcı olacaktır ve böylece etnograf bu şekilde daha gerçekçi değerlendirmeler yapacaktır. Aynı zamanda katılımcı gözlem, etnograflara, normalde toplumun bakışlarından saklanan toplumsal davranışlar hakkında deneysel bir kavrayış fırsatı sunacaktır (Reeves vd., 2008: 514). Böylelikle içerik ve anlamlar sistemine yönelik daha derinlemesine bir anlayış geliştirilebilir.

Mekân

Geleneksel etnografide bireylerin iletişim kurdukları fiziksel mekânlarda gözlem yapılır ve etnografik araştırma genellikle doğal bir ortamda gerçekleştirilir. Epistemolojik olarak geleneksel etnograf, bir yerlinin kendi dünyasına dair bakış açısını anlamanın tek yolunun, o kişinin dünyasında vakit geçirmek olduğuna inanır (Whitehead, 2004: 17). Çevrimiçi ortamda uygulanan etnografinin fiziksel ortamın yokluğu nedeniyle bazı sorunlar ortaya çıkarabileceği düşünülürken, Hine (2012) bu konuda farklı bir görüş sunmaktadır. Bir etnografin internetin sosyal alanlarını keşfetmek için kendi ofisinde bir masada oturarak çalışması mümkündür; etnograf masadan bir süreliğine uzaklaşsa bile zihinsel olarak hala çalışma yaptığı alanda olabilir. Ayrıca Hine'a göre (2000: 45) fiziksel seyahat imkânının olmaması, okuyucu ile etnograf arasındaki ilişkinin bozulduğu anlamına gelmez. Etnograf, katılımcılarla kurduğu ilişkiyi sağlayan dijital ortamda üretilen etnografik metinler, kültürel ve

sembolik öğeler, resimler, yerel kurallar, gelenekler aracılığıyla etkileşimde bulunabilir.

Castells'in (2005) vurguladığı gibi, yaşamlarımızın geçtiği mekânlar sürekli değişmekte, farklılaşmakta, boyut değiştirmekte yani akışkanlık kazanmaktadır. Etnografik araştırmalarda ise akışkanlıktaki vurgu, mekândan çok bağlantı üzerindedir.³ Akışkanlık sayesinde fiziksel nesnelere yanı sıra, siber-etnografik öğeler de yer değiştirmekte, zihinden zihne yolculuk yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, etnografik çalışma yaparken fiziksel bir mekânın eksikliği, çalışmanın ve değerlendirmenin gerçekliği hususunda bir sorun olarak algılanmamalıdır.

Zaman

Siber-etnografik çalışmalarda zaman değerlendirilmesi zor olan unsurlardan biridir. Fiziksel olarak gerçek hayatta zamanın akıp gitmesi geçmişe yönelik bir yolculuğun yapılmasını engellerken dijital ortamlar bizlere geçmişin erişilemez olmadığının bir kanıtını sunmaktadır. Etnografin, dijital ortamın katılımcıları gibi sürekli olarak çevrimiçi olması beklenemez (Boellstorff vd., 2012). Etnograf çevrimdışı olduğu veya bilgisayarın başından geçici bir süreliğine ayrıldığı zaman bile, akışkanlık devam etmektedir; sadece etnografin bağlantısı geçici bir kesintiye uğramış olur. Dahası, gerçek hayattan farklı olarak etnograf dijital ortamda zamanı geriye sarabilmektedir ve Hine'in da vurguladığı gibi etnografin tanımladığı 'an' tekrar çevrimiçi olması ile içinde bulunduğu andır (2000: 101).

Dijital ortamlar açısından zamanın çizgisel bir akışa sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Aksine, dijital ortamlardaki verilerin arşivde saklanması, araştırmacıya zamanda çeşitli kapıların açılmasını sağlamaktadır. Etnograf çevrimiçi olduğunda dahi sürekli olarak tek bir dijital ortamda kalmayabilir; aynı anda farklı web sitelerini ziyaret ederek aynı anda farklı ortamlarda bulunma, yani fiziksel ve zihinsel hareketlilik (Domínguez Figerado vd., 2007) sergileyebilir.

Yöntem

Bu çalışmada dijital çağda yapılan araştırmalarda gelişen ve öne çıkan bir yaklaşım olarak siber-etnografi tekniğinin (Keeley-Browne, 2011) tercih edilmesinin iki önemli

³ Örnek çalışma için bkz. Dereli, M. Derviş (2019). 'Dini Kimliklerin Siber Uzamda Akışkanlaşması.' *İnsan ve Toplum*, 9(1): 85-116.

sebebi bulunmaktadır. Sosyal ilişkilerin gerçek doğalarını yansıtabilmeleri için bu ilişkilerin kendi doğal ortamlarında incelenmesi gereklidir (Beaulieu, 2004; Boellstorff vd., 2012; Domínguez Figerado vd., 2007). Bu nedenle, sosyal ilişkilerin ve kültürel göstergelerin bağlamdan kopuk bir şekilde değerlendirilmemesi için dijital ortamda gerçekleştirilen bu çalışmada siber-etnografi tekniği tercih edilmiştir.

İkinci önemli sebep ise, kültürün ve sosyal ilişkilerin araştırmacının gözleminin yanı sıra deneyimleyerek kavrayabileceği bir gerçekliği içermesidir. Oyunda kalmak isteyen kişi, oyunu aktif bir şekilde oynamalıdır. Dijital ortamdaki forumlar, içeriğin bütünlüklü bir şekilde görülebilmesi ve konuşmalara/yazışmalara katılım için üyelik gerektirebilir. Aksi takdirde, bir etnograf ile bir okuyucu arasında belirgin bir fark görülemezdi. Hine'in da (2012) belirttiği gibi bir etnografı sade okuyuculardan ayıran şey dijital ortamda gezinmesi ve dijital ortamı sadece gözlemlemesi değil, aynı zamanda dijital ortamdaki ağlara katılım sağlayarak ortamı tecrübe etmesidir. Bu bağlamda, sanal topluluğa sembolik de olsa bir katılımın sağlanması, siber-etnografinin tercih edilmesinin gerekçesi olmuştur. Siber-etnografinin internet ile ortaya çıkan yeni topluluk türlerinden sanal toplulukları anlamada önemli bir araç olduğunu vurgulayan Ward'a göre (1999) sanal topluluklarda kimliklerin nasıl inşa edildiği, ilişkilerin nasıl kurulduğu ve sürdürüldüğü gibi konular siber-etnografik yöntemle ele alınabilir. Goffman'ın (2012) vitrin kavramından hareketle, bu çalışmada esas odağın gerçek kimlikler değil, dijital ortamda vitrinde sunulanlar ve sergilenenler olduğunun altını çizmek gereklidir.

Gözlemin Yapılacağı Dijital Ortamın Belirlenmesi

Gözlemin yapılacağı alanın seçimi, çalışma açısından önemli bir karardır. Dijital ortamlar, örneğin örnek olay incelemeleri gibi değildir; bu nedenle, gözlemin yapılacağı alana karar verirken bütüncül bir bakış açısıyla yorumlanabilecek ortamların seçilmesine özen gösterilmelidir. Dijital ortamda en fazla metin üretiminin gerçekleştiği alanlar sosyal medya platformları, bloglar, online haber siteleri, e-posta, mesajlaşma uygulamaları olmakla birlikte forum ve tartışma platformları da içerik üretilen ve etkileşimde bulunan alanlar arasındadır. Araştırma verilerinin toplandığı 2014 yılında ise forum ve tartışma platformları çeşitli konularda tartışmaların yürütüldüğü ve bilgi paylaşımının yapıldığı popüler platformlar arasında sayılmaktaydı.

Yaklaşık 70 farklı forumu inceledikten sonra hangi forumu takip edeceğime karar verebildim çünkü içeriğinin zenginliğinin ötesinde alışılmamış ve farklı bir yapıya sahip olan bir ortam arayışımdaydım. Sonunda, Alevilik ile ilgili bilgi paylaşımı sağlayan “Pir Yolu” başlıklı foruma karar verdim. Dikkatimi çeken ve bu kararımdaya etkili olan en büyük faktör, forum başlıklarının yanında içerideki katılımcı sayısının belirtilirken, kişi kelimesi yerine Alevilerin birbirlerine hitap şekillerinden biri olan “CaN” kelimesinin tercihi ve yazım şekliydi. “Pir Yolu” başlıklı foruma karar verdikten sonra 03.03.2014 tarihinde kayıtlı üye olarak başlayan çalışmayı 03.05.2014 tarihinde tamamlayarak iki aylık süre sonunda dijital ortamdan ayrıldım. Her gün en az bir saat en fazla altı saat forumu takip ettim, çevrimdışı olur olmaz günlük izlenimleri siber-etnografik gözlem notlarım olarak yazıya aktardım. Çalışma esnasında toplam iki kez yöneticiyle mesajlaştım, forumda on bir mesaj yazdım ve bir konu başlığı açtım. Çalışmaya başladığımda foruma kayıtlı üye sayısı 3.855, bunlar arasında en aktif üye sayısı 40 olarak belirtilmişti. Toplam 7.042 konu açılmış ve verilen toplam mesaj sayısı 44.706 idi. Tam iki ay sonra çalışma tamamlanıp etnograf olarak ortamdaki ayrıldığı gün kayıtlı üye sayısı 3900, aktif üye sayısı ise 46’ya yükseldi. Açılan toplam konu sayısı 7.090, mesaj sayısı 45.541’e ulaşmıştı.

İlişki Düzeyi

Forumaya üye olabilmek için önce gün ay yıl şeklinde doğum tarihim yazdım, ardından kullanım sözleşmesini imzaladım. Sözleşmede Alevi inancında değer verilen isimlerin nickname olarak kullanılmamasına özen gösterilmesini belirten bir madde bulunuyordu. Ayrıca, sözleşmede kadınlarla tanışma platformu olmadığı da açıkça belirtilmişti. “Forumun; Alevi-Bektaşî inancında ve Türkiye’de saygın bir yer edinmiş şahısların (Hz. Hüseyin, Atatürk vb.) kesin koruyucusu olduğu...” sözleşmede yer alan maddelerden biri olarak dikkat çekiciydi.

Araştırmacı düzeyinde forumaya katıldığım için gerçek ismimi kullanıcı adı olarak paylaşmayı tercih ettim. Profil fotoğrafında kendi fotoğrafımı kullanmadım, bir otogarda çektiğim fotoğrafı kullandım. Üyelik bilgisi formunu doldurarak forumaya giriş yaptıktan sonra grup yöneticisine mesaj göndererek kendimle ilgili bilgi vermek istedim. Fakat ilk denememde, forumda en az beş tane mesajım olması gerektiği ve henüz hiç mesajım bulunmadığı için özel mesaj gönderemeyeceğim bilgisini aldım. Forumun doğal ortamını bozmamak adına, mesaj yazmakta acele etmedim. Benim

de ilgimi çeken çeşitli konularda soru sordum ve yorum yazdım. Forumda kullanılan dili önemseyerek, konunun da hassasiyetini gözetererek soru sormaya ve yorum yazmaya özen gösterdim. İlk soruma cevap alamamak beni biraz üzdü çünkü amacım ve arzum ortama kabul edilmektir. Ancak daha sonraki yorumlarım ve sorularıma cevaplar alabildim. Beş mesajı tamamladıktan sonra yöneticiye özelden kendimi ve amacımı anlatan bir mesaj ilettim. Çalışmayı tamamlayana kadar her gün foruma kayıtlı üye ismimi ve şifremini girerek katılım sağladım. Tam iki ay boyunca sürdürdüğüm etnografik çalışma sonucunda forumda toplam 11 adet mesajım vardı ve bu mesajlardan altı tanesi beğeni aldı.

Eşik Bekçisi

Eşik bekçisi, bir yere erişim sağlarken erişime izin veren veya erişimi denetleyen kişidir (Barzilai-Nahon, 2006). Forumlardaki denetleyiciler ise genellikle yöneticilerdir. “Pir Yolu” başlıklı forumda beş mesaj koşulunu yerine getirdikten sonra, forum yöneticisine kendimi ve çalışma amacımı anlatan özel bir mesaj gönderdim. Yöneticiden aldığım olumlu cevap ve destek karşısında, siber-etnografik gözlem notlarımı almaya devam ettim.

Dijital Ortamda Çevrimiçi Geçirilen Vakit

Çevrimiçi ortama uyarlanan etnografinin en çok tartışılan yönlerinden biri etnografin fiziksel olarak ortamda olup olmadığıdır (Hine, 2005). Etnografin dijital ortamda gizlice izleyen bir misafir (*lurker* olma hali) konumunda olması, etik açıdan tartışılmakla birlikte Robert Vernon Kozinets (2002) tarafından geleneksel etnografiyle benzer şekilde siber-etnografik araştırmalarda da uygulanabilen adımlardan biri olarak listelenmektedir. Ancak bu ilk aşamadan sonra araştırmacının kendisi ve ortamda bulunma amacına ilişkin bilgi vermesi ve katılımcı gözlem gerçekleştirmesinin araştırmacıya ortamın doğasında etkileşimleri deneyimleme fırsatı da sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca kendisi ile ilgili temel bilgileri ve çalışma amacını da belirttikten sonra araştırmacıda iletişim kurmaya yönelik bir gereklilik hissi ortaya çıkarabilir. Bu doğrultuda bu çalışmada foruma üye olarak gizlice izleyen bir misafir (*lurker* olma hali) konumunda kalmamayı amaçladım. Forum üyelikleri, diğer kullanıcıların yani forumun yerlilerinin sizi fark etmesine, varlığınızı bilmeye olanak tanır. Forumda yazdığım mesajların ardından bu hissiyatı deneyimleyerek, üye olduğum ilk zamanlara kıyasla forumda daha fazla vakit geçirmeye başladım.

Siber-etnografik Gözlem Notlarının Çözümlemesi

Siber-etnografik araştırma açısından ortamda geçirilen zamanın ardından, sistematik bir şekilde detaylı betimlemelerin yazılması önemlidir. Saha notlarının tamamı içinde haritalar, diyagramlar, fotoğraflar, görüşmeler, bant kayıtları, video kasetler, hatırlatma notları, sahadan alınan nesnelere, sahada çiziktirilmiş notlar ve sahadan uzakta yazılmış ayrıntılı notlar yer alır (Neuman, 2013: 573). Siber-etnografik araştırmanın sahası, dijital ortamın kendisidir.

Gözlem yapacağım foruma karar verip, foruma üye olarak dijital ortama katıldığım ilk günden sahadan ayrıldığım son güne kadar dijital ortamı tanımlayan gözlem notlarının yanı sıra, kendi deneyimlerimi de alan notları içerisinde yazdım. Forumu takip ettiğim iki aylık süre boyunca aktif olan kullanıcıların profil resimleri ve mesajlarının sonundaki otomatik kişisel imzaları not ettim. Saha olarak dijital ortamdaki ayrıldıktan sonra bilgisayarda yazdığım siber-etnografik gözlem notlarının çıktısını alarak notların tamamını bir bütün halinde görülecek şekilde düzenledim. Alan notlarını, yorumlama sürecine katkı sağlayabilecek kullanıcı ifadelerini belirleyebilmek ve betimsel analizi kolaylaştıracak başlıkları oluşturabilmek amacıyla tekrar tekrar okuyarak inceledim.

Bu etnografik çalışmanın amacı nitel paradigmadan hareketle tasarlanan araştırma sorusu ile dijital ortamdaki kültürel pratiklerin, kültüre ilişkin bilgi ve deneyim paylaşımlarının ağdaki kullanıcılar arasındaki etkileşimlerinin derinlemesine incelenmesidir. Bu doğrultuda amaca yönelik bulgular ve beliren temaları siber-etnografik gözlem notlarından elde etmeye çalıştım. Sistematik değerlendirmenin daha anlaşılır bir şekilde sunulabilmesi için önce siber-etnografik gözlem notları üzerinde bilgilerin düzenlenmesini, yani *içeriklendirmeyi*, ardından bu bilgilerin *anlamlandırılması*ni aktarmaya çalışacağım.

İçeriklendirme süreci ile oluşturulan başlıkları, nitel veri analizi türlerinden biri olan betimsel analiz yöntemiyle çözümlemeyi tercih ettim. Belkıs Kümbetoğlu'na göre (2008: 154) betimsel analiz, görüşme çözümlerindeki verilerin özgün biçimlerine sadık kalınarak, bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntılar yaparak, betimsel bir yaklaşımla verileri sunmaktır. Kullanıcıların ifade ve paylaşımlarından çıkarılan ana başlıklar, yorumlama açısından bir çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Hine'in (2005)

belirttiği gibi bir etnograf forum kullanıcılarının yazdıklarını önyargılı bir şekilde değerlendirmek ve kendi öznel kriterlerine göre yorumlamak hakkına sahip değildir. Verilerin kodlanarak bölünmesi, analizi kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Yorumlamada bütüncül bir bakış açısını benimseyerek forumun gerçekliğine sadık kalmaya çalıştım.

James Phillip Spradley (1980) katılımcı gözlem sonunda dokuz adet gözlenebilir boyut belirlemiştir: ortam, oyuncu, eylem, nesne, etkinlik, olay, zaman, hedef ve his. Spradley'nin belirlediği boyutlar, fiziki ortamda gerçekleştirilen etnografik araştırmalar açısından uygundur. Spradley'nin açıklamalarından yola çıkarak, yapılan siber-etnografik bu çalışmada içeriklendirme aşağıdaki başlıklar altında yapılacaktır:

Dijital Ortam Olarak “Pir Yolu” Forumu

Forum sayfasında sol üst köşede ilk kelimesi siyah ve ikinci kelimesi kırmızı renklerle “Pir Yolu” yazısı yer alıyor. Yazının hemen altında iki başlı çatal şeklinde olan, Hz. Ali'ye ait olduğu bilinen Zülfikar adlı kılıcın resmi vardır. Sayfanın ortasında gövdesi Zülfikar kılıcı olan bir ağacın önünde semah dönen bir kadın ve bir erkek resmi vardır. “Merhaba Canlar” şeklinde selamlanan forum ziyaretçilerine Alevilik ile ilgili soruların cevaplarının bu forumda yer aldığı belirtilmiş ve ücretsiz üye olunabileceği bilgisi verilmektedir. Resmin iki yanında sponsor reklamlar yer almaktadır. Sağ üst köşede kullanıcı girişi bulunmaktadır. Giriş yaptıktan sonra kullanıcı adı ve profil resmi sağ üst köşede bulunur. Forumla ilgili ilk bilgilendirme “Pir Yolu”nda Bugün başlıklı panoda yapılmaktadır. Bu panoda en son yazılan mesajlar, en son üye olan kullanıcılar ve en hit konular yer almaktadır. Panonun altındaki bölüm, forumda açılan konu başlıklarını göstermektedir. Alevi'lik ana forumda yer alan başlıklar *Alevilik ve Aleviler, Alevi Önderlerimiz, Alevi Kitapları, Bir Alevi'nin Gözünden Türkiye, Alevi'likte İbadet, Alevi Kültür Merkezleri, Alevi'lik Tarihinde Üzücü Olaylar, Alevi Yerleşim Yerleri, Alevi BasınYayın Organları, Alevi Dedeleri-Pirleri-Ocakları, Cem Evlerimiz, Anketler, Ozanlarımız, Alevi Siteleri, Alevi Konser-Alevi Dernek Etkinlikleri*'dir. Diğer bölümler Genel Konular, Resim, Video ve Mizahi Bölüm, PirYolu.com şeklindedir. Forumla ilgili bütün başlıkların rengi kırmızıdır, forumda en dikkat çeken renk de kırmızıdır. Kayıtlı üye ve misafir kaç kullanıcının aktif olduğu ve forum istatistikleri sayfanın en sonunda yer almaktadır. Sayfanın sağ alt köşesinde kırmızı renkli bir

üçgen içerisinde “Alevilik hakkında her şeyi sorun cevaplayalım” cümlesi bulunmaktadır.

Katılımcılar (Kullanıcılar)

Foruma etnograf olarak kayıt olunan gün forumdaki kayıtlı üye sayısı 3855 idi. Forumdan çalışmamı tamamlayıp ayrıldığım gün kayıtlı üye sayısı 45 artarak 3900’e; aktif üye sayısı ise 40 kişiden 46 kişiye yükselmişti. İki aylık çalışma süresince tespit edilen en aktif üye sayısı 12’dir. 12 kişiden dördü yönetici konumunda, bir kişi moderatör konumundadır. Geri kalan yedi kişiden dördü kıdemli üye, iki kişi yeni üye, bir kişi de üyedir. 12 kişiden üçü cinsiyetini kadın olarak beyan etmiştir. Beş kişi bulunduğu yeri İstanbul, bir kişi İzmir, bir kişi Ankara, bir kişi İsviçre (Schweiz), bir kişi Şiran (Gümüşhane), bir kişi hiçlik, bir kişi oradan, bir kişi de Kerbeladan şeklinde belirtmiştir. Kullanıcı isimleri örnekleri *Bilgeyol, Deniz, kalendercan, kristal, renk, haydar23, PirMehmet, dAbBe, Kontratak, Alevi, BERF62, Haydar-ı Kerrar* şeklindedir. Kullanıcılardan beşi mesajının altında otomatik imzalarını kullanmaktadır. Beş kullanıcının avatarı yoktur.

Kullanım Hareketliliği

En fazla hareketliliğin olduğu bölüm Alevilik ve Aleviler Ana Forum’dur. Bu bölümde en fazla konu açılan ve yanıt yazılan bölüm ise Sorularla Alevilik başlıklı bölümdür. Bu bölümde sabit konularda herhangi bir hareketlilik yoktur. En son yazılan mesaj 12 Nisan 2013 tarihindedir. Yeni konulardan ikisi misafir kullanıcılar tarafından açılmıştır. “Alevi kadınlar neden kapanmaz?” sorusuna yanıt verilmez iken, “aptes alıyolar mı” şeklinde yazılan soruya üç cevap verilmiştir. Sorularla Alevilik bölümünde “Alevilikte Gusül Abdesti Var mıdır?” en fazla cevap yazılan başka bir konu başlığıdır. Toplamda 26.03.2011 tarihinde yani yaklaşık üç yıl önce açılan konuya verilen cevap 60, benim takip ettiğim iki ay içerisinde ise dokuzdur. Konunun görüntülenme sayısı ise 51.667’dir. Bu konu en popüler dört konu arasında yer almaktadır. En fazla görüntülenen bölüm “Alevi Ünlüler” konusudur. Genel konulardan en fazla metin paylaşımı yapılan yer Siyaset, Politika ve Ekonomi bölümünde “DEMOKRATİK çözüm için MÜCADELE.!!!” başlıklı konudur. İki aylık çalışma süresi boyunca en fazla paylaşım yapan kullanıcı forumun yöneticilerinden biri olan *Bilgeyol* isimli kullanıcıdır.

Forum paylaşımlarının bazıları Evrensel, Birgün, ANF (Fırat Haber Ajansı) ve JINHA (Jin Haber Ajansı)'dan alınmıştır. Siyaset, Politika ve Ekonomi bölümünde açılan başlıklar sosyalizm, kapitalizm, Suriye, Berho Berkin (Berkin Elvan), Greif İşçileri, BDP, Yerel Seçimler ve Halepçe ile ilgilidir. Açılan konuların büyük bir çoğunluğuna yanıt niteliğinde bir paylaşım yapılmamış, sadece görüntülenme veya beğeni almıştır. Forumdaki tüm ana konu başlıklarında, mesajların görüntülenme sayısı, verilen yanıtlardan önemli ölçüde fazladır. Örneğin “Sorularla Alevilik” bölümünde benim açtığım başlık “Alevilik’te kırmızı renginin anlamı” konusuna iki yanıt yazılmıştır, bu yanıtlardan biri bana aittir, görüntülenme sayısı ise 75’tir. “Tanışma Kaynaşma” bölümünde, iki aylık gözlem süresi boyunca sadece bir yeni üye tarafından forumu selamlayan bir mesaj yazılmış, bu mesaj 119 kez görüntülenmesine rağmen herhangi bir yanıt almamıştır. Forumda neredeyse her gün yeni üye kayıtları olduğunu gözlemledim. İki aylık gözlem sürem boyunca, yeni üyeler arasından yalnızca dört kişinin yeni bir konu başlattığını veya mevcut bir konuya cevap yazdığını tespit ettim. Forumda çevrimiçi olduğum her seferinde, misafir kullanıcıların sayısının kayıtlı üyelere fazla olduğunu gözlemledim. Hatta çoğunlukla forum istatistiklerinde kendi kullanıcı adımın tek çevrimiçi kayıtlı üye olarak görüldüğünü tespit ettim. Alevi Konser-Alevi Dernek etkinlikleri bölümünde paylaşılan tek konu Grup Yorum’un açlık grevine başladığı haberidir. Alevi Önderlerimiz başlığında Hz. Ali ile ilgili alıntılan bilgiler paylaşılmıştır. Gözlemlediğim kadarıyla, “PİRYOLU Bağımsız Haberleri” en fazla görüntülenen üçüncü başlıktır ve bu başlık altında aktif olarak haber paylaşımı yapılmaya devam edilmektedir. Bunun yanı sıra, az sayıda video paylaşımı ve Alevilik dışında genel konularla ilgili yazışmaların (güzel sözler, ünlü kişilerin sözleri, spiritualizm gibi) yapıldığını tespit ettim.

Zaman

Kullanıcıların tam olarak ne kadar süre çevrimiçi olduklarını tespit etmek mümkün değildir. Yazılan sorulara hızlı yanıtlar verilmemesine rağmen, bu soruların kısa sürede birkaç kişi tarafından hemen görüntülendiğini gözlemledim.

Hedef

Forumun başlığından ve karşılama mesajlarından da anlaşılacağı gibi temel hedef Alevilik ile ilgili ortak bir bilgi platformu oluşturmak ve tartışmaktır. Açılan konu başlıklarının büyük bir çoğunluğu Alevilik hakkındaki soruları cevaplamaya yöneliktir.

Kullanılan Dil ve İmgeler

Forumda kullanıcılar birbirlerine çoğunlukla “can” şeklinde hitap etmektedir. Bu ifade zaman zaman yeni üyelere ve misafir kullanıcılara da kullanılmaktadır. Forumda kaç kişinin çevrimiçi olduğu, örneğin, “62 kişi içerde” şeklinde değil “62 CaN içerde” şeklinde belirtilmiştir. Alevi Bektaşî Federasyonu 6. Dönem Genel Sekreteri Kemal Bülbül’ün açıklamaları paylaşılmıştır. Kur’an-ı Kerim birkaç kez kaynak gösterilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli ile Pir Sultan Abdal’ın sözleri paylaşılmıştır. En fazla göze çarpan kelimeler can, namaz, boy abdesti, şekilcilik, dede, pir, cem, Hak ve yoldur. Hakaret içeren cümleler yazılmamıştır. Alevi inancına yönelik yanıltıcı ve saptırıcı olarak bulunan açıklamalara hakaret içermeyen ama açıklamaları reddeden ifadeler yazılmıştır. Örneğin misafir bir kullanıcının “aleviler aptes alıyorlarmı” şeklindeki sorusuna *kalendercan* adlı kullanıcı şu şekilde cevap vermiştir: “...meraktan sorulmadığı (belli) sanki gıcığına sorulan bir soru biraz araştırırsa alevi sitelerinde ve bu sitede defalarca sorulup cevaplandırılmış bir soru genelde alevileri bir şeye benzetemeyenlerin sorduğu genel sorulardan biri gibi geldi bana...” Öfke ve dışlama eğilimini gözlemlediğim verilen yanıtlarda, Aleviliğin özünden uzaklaştırılmaya çalışıldığı algısı ve algının yarattığı kaygı da dikkatimi çekti. Radyo yayın ekibine katılan bir üyeye ise kıdemli başka bir üye tarafından Alevi inancında kullanılan kelimelerle şu şekilde yanıt verilmiştir: “ali kardeşim ilk önce ailemize hoş geldin kolay gelsin yeni görevinde başarılar dilerim hak muhammed ali yardımcın ola.” ‘Canlar bir Alevi ile Sünni Arkadaş Olabilir mi Sizce?’ sorusuna ise kullanıcıların çoğu olumlu dönüş sağlarken bazı kullanıcıların ayrımcılığa katkı sunacağı gerekçesiyle doğrudan sorunun kendisine karşı çıktığını not ettim. Soruyu olumlamayan üyelere biri yine Alevi inancına referansla şu yanıtı vermiştir:

Dostlar güzel insanlar... Bizler Alevi Bektaşî kültürünü inancını yaşatma peşinde isek ayrımcılığı tepesinden tırnağına kadar yok etmeliyiz. Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli hünkarının düstur ve şecaatlarından çıkmamalıyız. Mahzuni Hünkarın dediği gibi “DOĞU – BATI – GAVUR – MÜSLÜM BİR

BANA". Bu anket bence yerinde bir anket değildir. Buna oy kullanırsam ayrıma direkt olarak katkıda bulunmuş olurum. *Merdan*

En hassasiyetle karşılanan konuların namaz ve boy abdesti olduğunu; şekilciliğe karşı çıktığının özellikle belirtilen hususlar olduğunu tespit ettim. Ayrıca forum kullanıcıları arasında bilgi paylaşımı konusunda Cem Vakfı'nın değil, Alevi Bektaşi Federasyonu'nun referans alındığının vurgulanması gözlem notlarım arasındadır.

Forumda otomatik imza kullanan kullanıcıların yine Alevi kimliklerini yansıtan dili tercih ettiklerini not ettim. Örneğin, kullanıcılardan biri "ayna tuttum yüzüme ALİ göründü gözümüne nazar kıldım ben özümüne ALİ göründü gözümüne" imzasını tercih ederken bir diğeri "Koyun beni hak aşkına yanayım DÖNEN DÖNSÜN BEN DÖNMEZEM YOLUMDAN" cümleleri ile mesajları yanıtlamaktadır.

Forum ana sayfada kullanılan imgeler semah dönen bir kadın ve bir erkek resmi ile Zülfikar isimli Hz. Ali'nin kılıcıdır. En dikkat çekici renk ise kırmızıdır. Forum kullanıcılarının bazıları Aleviliği çağrıştıran resimler kullanmışlardır. Bu kullanıcıların sayısı bütün kullanıcılar göz önüne alındığında oldukça azdır.

Etnografin Gözlemi

Forum Katılımcıları ve Etkileşim

Bu bölümde forumun genel etkinlik düzeyi ve kullanıcı profilleri, misafir kullanıcıların forumdaki görünürlüğü ve etkisi, Alevi kimliği ve toplumsal konulara yönelik tartışmalar ele alınmaktadır. Forum yapılan paylaşımlar açısından çok aktif olmaması nedeniyle genel olarak düşük bir etkinlik düzeyine sahip gibi görünmektedir. Kayıtlı üye sayısına göre misafir kullanıcı sayısı benim etnograf olarak çevrimiçi olduğum her zaman çok daha fazladır. Dolayısıyla misafir kullanıcıların forumdaki etkisi aktif kullanıcı sayısı göz önüne alındığında daha belirgin olarak öne çıkmaktadır. Misafir kullanıcıların varlıklarından haberdar olunmasına karşın bir yönüyle görünmez oldukları söylenebilir. Bu kullanıcıların içerik üretmeyen aksine zihinsel olarak tüketen kullanıcılar oldukları açıktır. Aktif kullanıcılar arasında ise sınırlı etkileşim gözlemlenmiştir.

Üye sayıları değerlendirildiğinde ise kayıtlı üye sayısı her ne kadar gözlem yapılan iki ay sonunda artış göstermiş olsa da aktif üyelerin sayısının, genel üye

sayısına oranla daha düşük olduğu söylenebilir. Forumdaki etkileşimi yönlendiren ana aktörlerin ise aktif kullanıcılardan ziyade yöneticiler ve moderatörler olduğu görülmektedir.

Forumda Alevi kimliği ve Alevilikle ilgili konular öne çıkmaktadır. Forum başlıklarında, gerçekleştirilen Alevi katliamlarından, Alevilerin inançları ve ibadetleri konusunda uğradığı haksızlıklardan ve asimilasyon süreçlerinden, Alevilerin toplumun çoğunluğuna benzetilmeye çalışılmasından defalarca bahsedilmiştir. Dolayısıyla forumun Alevi kimliği ve toplumsal meseleler üzerine aktif bir bilgi paylaşım platformu işlevi taşıdığı söylenebilir. Gerçek hayatta Alevilerin, toplumda Alevi kimliği ile yeterince görünür olmadıkları ve özgün kimliklerini ifade etmekte zorlandıkları tartışmalarına benzer olarak dijital ortamda yapılan gözlemlerden hareketle forum katılımcılarının da bu konuda yeterince görünür olmadıkları sonucuna varmak mümkündür. Etnograf olarak dijital ortamda bulunduğum zaman kapatılmış bir konu olmasına rağmen forumda en fazla görüntülenen konunun “Alevi Ünlüler” olmasının bir rastlantı olmadığını düşünmekteyim.

Yeni Üyeler ve Deneyimleri

Bu bölümde yeni üyelerin foruma katılım süreci ve deneyimlerine odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında, yeni üyelerin forumdaki yazışmalara katılım ve foruma adaptasyon sürecinin, iki aylık gözlem periyodu boyunca dikkate değer ölçüde zaman aldığı tespit edilmiştir. Bu süre zarfında yeni üye olarak foruma kaydolan 45 kişiden yalnızca 4 üye bir konu açmış veya bir konuda görüşlerini yazmıştır. Yeni üyelerin forumun diğer üyeleriyle tanışma-kaynaşma sürecinin uzun olması iki türlü yorumlanabilir. İlki, yeni üyelerin foruma kaydolmalarının temelinde, Alevilik ile ilgili bilgi edinebilmek ve forum içeriğini tam anlamıyla gözlemleyebilmek için sembolik bir üyelik oluşturduklarına ilişkin yorumdur. İkinci olarak ise forum yöneticileri ve üyeleri için öncelikli ve esas hedefin, forumda etkileşimi artırmaktan -sanal bir habitus oluşmasını sağlamaktan- ziyade Alevilik konusunda bilgi paylaşımı yapılan güncel bir platform olmak şeklinde yorumlanabilir. Böylelikle, kullanıcılar açısından anlamlı bir içerik oluşması sağlanmış ve kullanıcıların dijital ortama kendilerini ait hissetmeleri amaçlanmış olabilir.

Forumun Amaçları ve İçerik

Gözlem boyunca, forum kullanıcılarının, Alevi inancı hakkında bilinmeyenleri paylaşma, soruları cevaplama ve yanlış bilinenleri düzeltme amacı taşıdıkları fark edilmiştir. Katılımcıların, kendi inançlarını şekillendirmeye çalışan bir kullanıcı olduğunu düşündükleri durumlarda, yazılan ilgili mesajlara daha hızlı cevap verme eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Örneğin, forumu selamlayan yeni üyeye hiç kimsenin yanıt yazmamasına rağmen, Alevilik ile ilgili bir soruya aynı gün içinde üç kişi tarafından cevap verilmesi, bilgi paylaşımı konusunda daha hassas olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Forumun, kullanıcılar arasında sosyal etkileşimi teşvik etmekten ziyade özellikle Alevilik konusunda bilgi paylaşımını amaçlayan bir platform olarak işlev gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu durumun forumun sosyalleşme aracı olma amacı yerine Alevilik ile ilgili içerikleri üretme ve paylaşma eğilimini yansıttığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu çıkarım, misafir kullanıcı sayısının fazlalığını da açıklamada yardımcı olabilir.

Forumun Kültürel ve Sosyal Dinamikleri

Forumdaki kültürel unsurlar ve sembollerin, kullanıcıların birbirlerine hitap şekilleri ve kültürel ifadelerin aktarıldığı bu bölümde forumun kültürel ve sosyal dinamikleri anlamlandırılarak yorumlanacaktır. Forumda kullanıcıların birbirleriyle derin kişilerarası ilişkilerinin gözlenmediği bir durum dikkat çekmektedir. Forum kullanıcıları, özellikle de daha eski üyeler, birbirlerine Alevi kültüründe anlam taşıyan “CAN” ifadesiyle hitap etmektedirler. Bu örnek, forumun bir kültür olarak değerlendirilmesine katkı sağlarken, üyeler ve misafir kullanıcılar açısından Alevilik ile ilgili bilgi ve haber paylaşımlarının yapıldığı, forumun güncel tutulmaya çalışıldığı ve yorumlardan ziyade zaman zaman çeşitli kitaplardan, websitelerden ve kişilerden alıntılar yapılarak -kaynağını belirterek- kullanıcılar tarafından tanımlanan Alevilik kültürünün dijital ortamda oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Kullanıcıların, Alevilik konusundaki bilgi kirliliğini ortadan kaldırma ihtiyacı içerisinde hareket ettikleri, Alevilikle ilgili bilgileri doğru ve özgün bir şekilde paylaşma, yanıltıcı ve kişi veya kurumlar tarafından şekillendirilmiş ifadelerden kaçınma amacını taşıdıkları açıkça anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Siber-etnografik araştırma, dijital ortamda iletişim kuran bireylerin geliştirdiği sosyal ilişkileri, kültür inşasını ve anlamlar sistemini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek açısından önemli bir araştırma tekniğidir. Etnografi insan davranışlarının nasıl şekillendiği ve nedenini anlamak açısından önemlidir. Siber-etnografi aracılığı ile de dijital ortamdaki davranışları, imgeleri, resimleri betimsel bir şekilde analiz etmek mümkün olmaktadır. Dijital ortamlarda bulunan bireylerin hangi amaçlarla orada olduğu, neden orada olmayı sürdürdükleri günümüz internet teknolojisinin yaygın kullanımı göz önüne alındığında anlaşılması ve çalışılması gereken bir konudur. Çünkü internet teknolojisini kullanmayan bireyler de bu teknolojiden faydalanan bireylerle iletişim kurmaktadır ve bu bir etkileşim döngüsüdür.

Bilmediğimiz, tanımadığımız bir dünyayı anlamamız ve yorumlamamız mümkün değildir. Dijital ortam incelemeleri, günümüzde toplumların dijitalleşme sürecinde sanal topluluklarda kültürel etkileşimlerin nasıl şekillendiğini anlamak adına önemli çalışmalardır. Bu çalışmanın bulguları, gözlem yapılan forumun Alevi kimliği ve kültürü üzerine odaklanarak bu konuda içerik üretimi ve paylaşımının temel hedef olduğunu göstermektedir. Dijital ortam olarak forumun, kullanıcıların Alevilikle ilgili doğru bilgiyi paylaştığı, kültürel değerlerini ifade ettiği ve geliştirdiği, aynı zamanda toplumdaki yanlış bilgilendirmelerle mücadele ettiği interaktif bir çevrimiçi platform olma özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada incelenen forum örnekleme, zaman ve bağlam bakımından çeşitli sınırlılıklar bulunmaktadır. Forum örnekleminin genel Alevi topluluğunu temsil ettiği söylenememekle birlikte örneklemin gerçekliğin bir temsili olduğu da göz ardı edilmemelidir. Gözlemlerin belirli bir zaman diliminde tamamlanması, forumda zaman içerisinde etkileşimlerin nasıl değişebileceği konusunda eksik bir perspektif elde edilmesine neden olabilir. Son olarak incelenen forumun kültürel inşa ve etkileşim süreçlerine odaklanıldığı için Alevilik ile ilgili içerik paylaşımında bulunan sanal topluluklar veya diğer Alevi forumlarıyla karşılaştırmalı bir analiz yapılması mümkün değildir.

Siber-etnografi tekniği, nispeten yeni olmakla beraber sosyal bilimlerde araştırmacılar tarafından tercih edilmeye başlamıştır. Bu teknik, uygulanabileceği

potansiyel alanların yanı sıra, kullanıldığı alanlarda ne kadar süreyle ve ne derinlikte veri toplanabileceği gibi araştırmacılar tarafından değerlendirilmesi gereken konuları içermektedir. Bu tekniğin dijital ortamları anlamada ne kadar geçerli ve etkili bir teknik olduğunun belirlenmesi için, bu alandaki araştırmalarda farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından siber-etnografi tekniğinin kullanılması ve daha da geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akturan, Ulun (2009). "A Review of Cyber Ethnographic Research: A Research Techniques to Analyze Virtual Consumer Communities." *Boğaziçi Journal*, 23(1-2): 1-18.
- Barzilai-Nahon, Karine (2006). "Gatekeepers, Virtual Communities and the Gated: Multidimensional Tensions in Cyberspace." *International Journal of Communication Law & Policy*, 11: 1-28.
- Beaulieu, Anne (2004). "Mediating ethnography: objectivity and the making of ethnographies of the internet." *Social Epistemology*, 18(2-3): 139-163.
- Berger, Peter ve Thomas Luckmann (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor.
- Binark, Mutlu (2007). "Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorular ve Yöntem Sorunu." *Yeni Medya Çalışmaları*. Mutlu Binark (der.) içinde. Ankara: Dipnot. 21-44.
- Boellstorff, Tom, vd. (2012). *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton: Princeton University Press.
- Bordia, Prashant (1997). "Face-to-Face Versus Computer-Mediated Communication: A Synthesis of the Experimental Literature." *Journal of Business Communication*, 34(1): 99-120.
- Bourdieu, Pierre (1996). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Çev., Richard Nice. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre ve Loic J. D. Wacquant (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Castells, Manuel (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 1 Ağ Toplumunun Yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dereli, M. Derviş (2019). 'Dini Kimliklerin Siber Uzamda Akışkanlaşması.' *İnsan ve Toplum*, 9(1): 85-116.
- Duman, M. Zeki (2008). "İnternet Kullanımının Öğrencilerin Sosyal İlişkileri ve Okul Başarıları Üzerindeki Etkisi." *Toplum ve Demokrasi*, 2(3): 93-112.
- Domínguez Figerado, Daniel, vd. (2007). "Virtual Ethnography." <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/274/602>. Erişim tarihi: 20.04.2024.
- Fox, Nick ve Chris Roberts (1999). "GPs in Cyberspace: The Sociology of a 'Virtual Community'." *Sociological Review*, 47(4): 643-671.
- Garcia, Angela Cora, vd. (2009). "Ethnographic Approaches to the Internet and Computer-Mediated Communication." *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(1): 52-84.
- Goffman, Erving (2012). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Çev., Barış Cezar. İstanbul: Metis.
- Goode, Luke (2010). "Cultural citizenship online: the Internet and digital culture." *Citizenship Studies*, 14(5): 527-542.
- Hallett, Ronald E. ve Kristen Barber (2014). "Ethnographic research in a cyber era." *Journal of Contemporary Ethnography*, 43(3), 306-330.
- Hine, Christine (2000). *Virtual Ethnography*. London: SAGE.
- Hine, Christine (der.) (2005). *Virtual Methods Issues in Social Research on the Internet*. New York: Berg.
- Hine, Christine (2012). "Virtual Ethnography: Modes, Varieties, Affordances." *The SAGE Handbook of Online Research Methods*. Nigel Fielding, vd. (der.) içinde. London: SAGE. 257-270.
- Keeley-Browne, Elizabeth (2011). "Cyber-Ethnography: The Emerging Research Approach for 21st Century Research Investigation." *Handbook of Research on Transformative Online Education and Liberation: Models for Social Equality*.

- Gülsün Kurubacak ve T. Volkan Yüzer (ed.) içinde. IGI Global. 330-338.
<https://doi.org/10.4018/978-1-60960-046-4.ch017>
- Kozinets, R. Vernon (2002). "The Field behind the Screen: Using Netnography for Marketing Research in Online Communities." *Journal of Marketing Research*, 39(1), 61-72. <https://doi.org/10.1509/jmkr.39.1.61.18935>
- Kümbetoğlu, Belkıs (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam.
- Mantovani, Giuseppe (2003). "Beyond the "Impact" Metaphor: The mutual Shaping of Psychological Theory and Internet Development." *Towards CyberPsychology: Mind, Cognitions and Society in the Internet Age*. Giuseppe Riva ve Carlo Galimberti (der.) içinde. Amsterdam: IOS Press. 39-51.
- McLuhan, Marshall (1994). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: MIT Press.
- McLuhan, Marshall ve Bruce R. Powers (2010). *Global Köy*. Çev., Bahar Öcal Düzgören. İstanbul: Scala.
- Nahya, Z. Nilüfer (2007). "E-köylülük-Bir Siber-Etnografi Örneği." *Halkbilim Dergisi, ODTU, THBT*, 21: 17-24.
- Neuman, W. Lawrence (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (2. Cilt)*. Çev., Sedef Özge. Ankara: Yayın Odası.
- Nonnecke, Blair ve Jenny Preece (2000). "Lurker demographics: Counting the silent." *Proceedings of the SIGCHI conference on Human Factors in Computing Systems*. 73-80.
- Paccagnella, Luciano (1997). "Getting the seats of your pants dirty: Strategies for ethnographic research on virtual communities." *Journal of Computer-Mediated Communication*, 3(1). JMCM314, <https://doi.org/10.1111/J.1083-6101.1997.TB00065.X/4584377>
- Prior, Daniel D. ve Lucy M. Miller (2012). "Webethnography: Towards a typology for quality in research design." *International Journal of Market Research*, 54(4): 503-520.

- Reeves, Scott, vd. (2008). "Qualitative research methodologies: ethnography." *BMJ (Clinical research ed.)*, 337(7668): 512-514.
- Rheingold, Howard (1987). "Virtual Communities." *Whole Earth Review*, 57: 78-80.
- Rheingold, Howard (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Robinson, Laura ve Jeremy Schulz (2011). "New Fieldsites, New Methods: New Ethnographic Opportunities." *The Handbook of Emergent Technologies in Social Research*. Sharlene Nagy Hesse-Biber (ed.) içinde. Oxford, New York: Oxford University Press. 180-198.
- Scaramuzzino, Gabriella (2012). "Ethnography on the Internet -an overview." *Pondering on methods: A variety of methodological concerns*. Katarina Jacobsson ve Katarina Sjöberg (der.) içinde. Lund: Faculty of Social Sciences, Lund University. 41-54.
- Skinner, Jonathan (2008). "At the Electronic Evergreen: a computer-mediated ethnography of a newsgroup from Montserrat and afar." *Electronic Tribes: The Virtual Worlds of Geeks, Gamers, Shamans, and Scammers*. Tyrone Adams ve Stephen Smith (ed.) içinde. University of Texas Press. 124-140.
- Spradley, J. Phillip (1980). *Participant Observation*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Şahin, İlkey (2013). *Online Alevi Topluluklar- Ritüel Desenli Bir Gruptan Mit Desenli Bir İnanç Topluluğuna*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Şahin, İlkey (2019). "Ritüelden İnanca Sembolik Bir Yapılanma: Online Alevi Topluluklar." *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(1): 7-28.
- Şahin Malkoç, Nevin (2012). "Oturduğu Yerden Antropoloji: DORYO'larda Siberetnografiyi Düşünmek." *Folklor/Edebiyat*, 18(72): 153-162.
- Turner, Fred (2005). "Where the Counterculture Met the New Economy: The WELL and the Origins of Virtual Community." *Technology and Culture*, 46(3): 485-512.
- Ward, Katie J. (1999). "Cyber-ethnography and the Emergence of the Virtually New Community." *Journal of Information Technology*, 14(1), 95-105.
<https://doi.org/10.1080/026839699344773>

Westin, A. Furman (1967). *Privacy and Freedom*. New York: Atheneum.

Whitehead, T. Larry (2004). "What Is Ethnography? Methodological, Ontological, and Epistemological Attributes." *Ethnographically Informed Community and Cultural Assessment Research Systems (Eiccars) Working Paper Series*. University of Maryland, CuSAG.

Yanıklar, Cengiz (2014). "Sanal Topluluklar ve Geleneksel Topluluklar Arasındaki Farklılıkların Sosyolojik Bir Analizi." *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(1): 159-190.